

O GAMDDWR I GAIRO

HANES DAVIES BRYAN & CO., YR AIFFT

Ar Fawrth Iaf 1934 caeodd Joseph Davies Bryan ddrysau ei fusnes a darfu 50 mlynedd o antur masnachol na welwyd mo'i debyg ymlith y Cymry yn y Dwyrain Canol o'r blaen. Cododd y brodyr Davies Bryan i'r brig ym myd gwerthu nwyddau Prydeinig yn yr Aiffit a'r Swdan rhwng 1887 a 1934.

O'r pedwar brawd, John, yr hynaf, oedd y cyntaf i ymsefydlu yn yr Aiffit. Bu bron iddo fetu â chyrraedd yno o gwbl yn 1886 oherwydd storm ym Mae Biscay. Ond o'r diwedd glaniodd yn Alexandria. Wedi lluo o drafferthion agorodd siop dilladau fechan yng Nghairo, yn Ionawr 1887. Un gair oedd ar wefusau ei ffriandiau - methiant. Roedd nifer o resymau am hyn, ac o'r herwydd doedd taith masnachol John ddim yn hawdd. Yng Ngwanwyn 1887 stryffaglodd i grynhoi ei anturiaethau mewn cyfres o erthyglau i'r Genedl, i hysbysebu'r fenter a chynyddu nifer ei gwsmeriaid prin. Trowyd rhain i mewn i'r llyfryn O'R AIFFT yn 1908. Petai'r diweddar Athro Bedwyr Lewis Jones heb fenthyg ei gopi imi, ar drothwy fy ymweliad cyntaf â'r Aiffit, mae'n debyg na fyddai O GAMDDWR I GAIRO yn bodoli.

Caledi Mwyngloddio

Hannaï y Brodyr Davies Bryan - John, Robert, Edward a Joseph - o Lanarmon yn Iâl. Sir Ddinbych yn wreiddiol, ond fe'u magwyd gan fwyaf ym Minera, Sir Y Fflint oherwydd gwaith eu tad, Edward Bryan, fel mwyngloddwr plwm. Buont yn byw yn Park Mine o 1869 tan 1884. Trwy eu llythyrau

teuluoel cawn gip olwg ar fyd diflanedig. Yr adeg hynny creithiodd cymuned gweithiol Minera ochrau'r mynydd gyda'i weithfeydd plwm egr a budr. Dyma wythiennau economaidd yr ardal a daeth pobl o hob rhan o Brydain i weithio yno. Bywyd arbennig o galed oedd cloddio plwm a ni ddisgwyldid i fwyngloddwr fyw tu hwnt i hanner cant. Yn y Gaeafau mwyaf gerwin gweithient y tu allan pan nad oedd posib sefyll bron oherwydd yr oerfel. Nid oedd gan deuluoedd mwynwyr lawer o eiddo, heb sôn am fwyd ar eu platau, pan oedd pethau'n dynn yn y gwaith. Beth allai mwyngloddwr obeithio adael ar ei ôl wedi bywyd o wasanaeth? £200 efallai, os hynny. Pa obeithion am ddyfodol gwell felly fyddai gan feibion Capten Bryan?

Ehangu Gorwelion

Yng ngwyneb y fath galedi fe allech feddwl ei bod hi'n wyrth i Edward adael £100,000 i'w unig ferch, Olwen, yn ei ewylllys yn 1929, ac i Joseph allu prynu 85 acer o dir a'i roi i Brifysgol Aberystwyth, lle na allai fforddio astudio yn ei

ieuencid. Felly sut gododd y bechgyn o fywyd salw y mwyn-gloddwr i fywyd hudolus o deithio Ewrop a'r Dwyrain Canol a bod yn berchnogion un o adeiladau gwychaf y Dwyrain Canol erbyn 1910? Ar un wedd, mewn gair: Addysg. Ond at hynny cawsant gefndir crefyddol caeth da, tueddasant i weithio'n galed, dangosent awydd i godi'n y byd ac, yn ffordus, cawsant Samuel Evans yn gefndir iddynt.

Disgleirdeb Samuel

Cyn ei fod yn 30 oed roedd Samuel wedi cael swydd efo'r llywodraeth ac yn 1883 teithiodd allan i'r Aiffit fel aelod o awdurdod Prydain. Treuliai ei ddyddiau tu ôl i ddrysau y Turf Club moethus pan nad oedd yn dal lladron ac yn gwerthu camelod a hynny i gyd mewn Arabeg.

Cael gwahoddiad i fynd allan at Samuel ar gownt ei iechyd wnaeth John, ond o'i lythyrau mae'n amlwg bod mwy na iechyd ar ei feddwl ac fel y gwyddom erbyn 1887 roedd wedi newid ei orwelion yn

Dyma olygfa o'r siop fel yr oedd yn ei ddyddiau cynnar.

Yr adeilad fel y mae heddiw yng Nghairo brysur.

llwyr. Er mawr syndod i lawer, erbyn 1888 caewyd y siop yng Nghaernarfon, ymadawodd Joseph â'r coleg i fynd i'r Aiffit, a daeth Edward ato hefyd. Roedd y brodyr i gyd - byddai Robert, oedd yn gerddor a bardd, yn ymweld bob Gaeaf - efo'i gilydd yn yr Aiffit, ac wedi symud yn bell iawn o drothwy Park Mine.

Enwogodd y brodyr eu hunain fel cyflogwyr da a thyfodd enw "Davies Bryan & Co." fel masnachwyr arbennig o nwyddau Prydeinig ac yn 1910 adeiladwyd "St. David's Buildings" yr adeilad modern mwyaf yn yr Aiffit ar y pryd. Mewnforwyd popeth ac roedd graen a chwaeth ym mhob man. Galwodd Lawrence o Arabia yno am grysau. Ond doedd o ddim i barhau... Erbyn 1919 roedd terfysgiadau yng Nghairo a bygythiad ar droed i ladd pob Prydeinwr yno?

Sut wnaethant oroesi? Beth fu hynt John? I ble aeth Samuel? Sut effeithiodd y rhyfel byd cyntaf arnynt? Pam oedd y brodyr mor bwysig i'r milwyr Cymreig? Beth oedd cysylltiad J Herbert Lewis, T. E. Ellis a T. Gwynn Jones â'r brodyr a pha ran y chwaraeodd Joseph yn nyfodol y bardd?... Ble mae Hafod - eu cartref - heddiw? Pwy oedd y merched cudd ym mywyd Edward a Robert? Cewch yr atebion i gyd yn y gyfrol unigryw O GAMDDWR I GAIRO.

SIÂN WYN JONES